

Vroege aankomst kenmerkt ganzen- en zwanen-seizoen 1997/98

De ganzen- en zwanentellingen draaiden in 1997/98 voor het vijfde achtereenvolgende jaar in de nieuwe opzet, met maandelijkse tellingen en inclusief de zwanen. Werden de voorgaande twee winters nog gedomineerd door vorst en grote aantallen, in 1997/98 was vooral het vroeg arriveren van grote aantallen ganzen één van de meest opvallende aspecten van het seizoen, terwijl daarnaast de seizoensmaxima bij veel soorten een afname lieten zien ten opzichte van recente winters. In deze bijdrage een impressie van de eerste telresultaten.

Kleinere maxima na strenge winters

Na twee strenge winters en voor sommige soorten record-aantallen, beleefden we in 1997/98 weer eens normale (zeer zachte) winter. Maar heel af en toe zakte de temperatuur tot onder het vriespunt. Van een aantal soorten werden dan ook veel lagere seizoensmaxima geteld dan in 1995/96 en 1996/97 (tabel 1).

Vooraf van Wilde Zwaan, Taigarietgans en Toendrarietgans -de drie soorten die normaal gesproken de meest uitgesproken influx bij vorst laten zien- bleven de seizoensmaxima steken op nog niet de helft van die in de twee voorgaande seizoenen. Dit is een niveau wat we ook van de laatste zachte winters in 1993/94 en 1994/95 gewend waren. Kolgans en Brandgans piekten eveneens in kleinere aantallen, maar het verschil was hier minder groot (10-20%) dan bij de bovengenoemde soorten. Het maximum van de Kolgans lag in dezelfde orde-grootte als vóór de strenge winters, dat van de Brandgans nam nog wel iets toe, waarschijnlijk als gevolg van de recent nog iets toegenomen

Kolgans bij Deventer (Mark Zekhuis)

grootte van de Baltisch/Russische populatie.

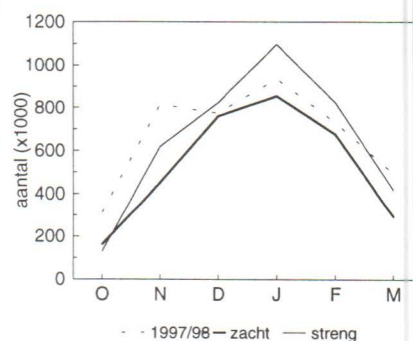
Bij de soorten die hun seizoenspiek in Nederland bereiken buiten de mid-winterperiode viel geen duidelijke trend (Knobbelzwaan, Kleine Riet-

gans, Rotgans) of een lichte afname te bespeuren (Kleine Zwaan). Kleine Zwanen hebben al een aantal jaren matige tot slechte broedresultaten gehad, wat inmiddels heeft geleid tot een afname van de NW-Europese populatie. Ook in 1997/98 bleef het aandeel eerstejaars beneden de maat (<10%). Op wat langere termijn bekeken laten ook Kleine Rietgans en Rotgans een afname zien. De eerste soort neigt de laatste jaren naar een steeds vroegere aankomst en dito vertrek naar de pleisterplaatsen in Vlaanderen. Half november, het moment waarop gewoonlijk de meeste Kleine Rietgans werden geteld, bevinden zich tegenwoordig al veel vogels in Vlaanderen. In tegenstelling tot wat de Nederlandse tellingen suggereren, is deze populatie recent zelfs nog iets gegroeid, van 34.000 naar een kleine 40.000 vogels. Bij de Rotgans speelt een vergelijkbare ontwikkeling als bij de Kleine Zwaan, waarbij een verminderde reproductie (in 1997/98 minder dan 15% eerstejaars) zich uit in een kleinere populatie-omvang. Opvallend was ook dat al in april het maximum werd bereikt (83.000). Begin mei, normaliter de telling met de meeste Rotgans, waren nog slechts 63.000 vogels aanwezig. Dit wekt de suggestie dat veel Rotgans al relatief vroeg in het voorjaar vertrokken naar pleisterplaatsen in het Duitse Waddengebied.

Slechts één soort verscheen in 1997/98 in bovengemiddelde aantallen. Werd in het najaar van 1994 al eens een recordaantal van 156.000 Grau-

Tabel 1. Seizoensmaxima van ganzen en zwanen in Nederland in 1997/98 (voorlopige cijfers, afgerond) en de maand waarin dit werd vastgesteld. Ter vergelijking zijn ook de seizoensmaxima van 1993/94 t/m 1996/97 vermeld, alsmede een indicatie voor het karakter van de winter (naar terminologie van IJnsen).

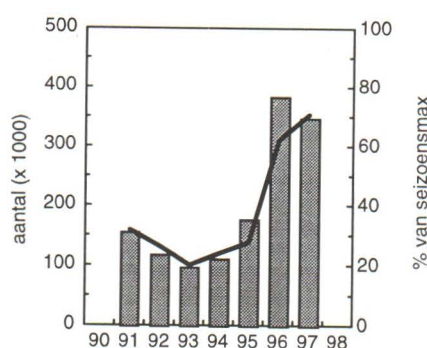
winter	1993/94 vrij zacht	1994/95 zacht	1995/96 streng	1996/97 koud	1997/98 zeer zacht	maand
Knobbelzwaan	13.000	17.000	17.000	15.000	16.000	jan
Kleine Zwaan	19.000	19.000	17.000	19.000	16.000	dec
Wilde Zwaan	1.200	1.400	3.300	2.900	1.100	jan
Taigarietgans	500	800	2.500	2.900	1.000	jan
Toendrarietgans	43.000	43.000	93.000	96.000	46.000	jan
Kleine Rietgans	34.000	26.000	21.000	25.000	23.000	nov
Kolgans	483.000	458.000	633.000	616.000	490.000	jan
Grauwe Gans	97.000	156.000	125.000	106.000	168.000	nov
Brandgans	189.000	187.000	218.000	259.000	209.000	jan
Rotgans	117.000	116.000	81.000	91.000	83.000	apr

Figuur 1. Aantalverloop van ganzen en zwanen in Nederland in 1997/98, vergeleken met twee voorgaande zachte (1993/94 en 1994/95) en strenge winters (1995/96 en 1996/97).

De ganzen- en zwanentellingen vinden plaats in nauwe samenwerking met de SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep. Deze bestaat momenteel uit: Bart Ebbing (voorzitter, Rotgans Waddengebied), Jan Beekman (Kleine Zwaan), Leo van den Bergh (Toendra- en Taigarietgans, Canadese Gans), Cor Berrevoets (Rotgans Delta), Tri-nus Haitjema (Kleine Rietgans), Kees Koffijberg (Knobbelzwaan en zeldzame soorten, tevens algehele coördinatie), Jules Philippona (Kolgans), Jouke Prop (Grauwe Gans), Bernard Spaans (Brandgans) en Menno Zijlstra (Wilde Zwaan).

we Ganzen in Nederland geteld, in november 1997 waren het er 168.000. Uitgaande van een totale populatie-grootte van 200.000 vogels gaat het hierbij om 84% van de NW-Europese continentale populatie. Deze toename deed zich voor over de hele doortrek-periode, met in oktober reeds 109.000 vogels. Op grond van geluiden uit Zuid-Zweden, waar van 1996 op 1997 een forse groei van het aantal broedvogels werd geconstateerd, zouden deze extreme aantallen kunnen samenhangen met een expansie van de broedpopulatie in de herkomstgebieden (Duitsland en Zweden). De Nederlandse winterpopulatie in januari bleef overigens op hetzelfde peil als

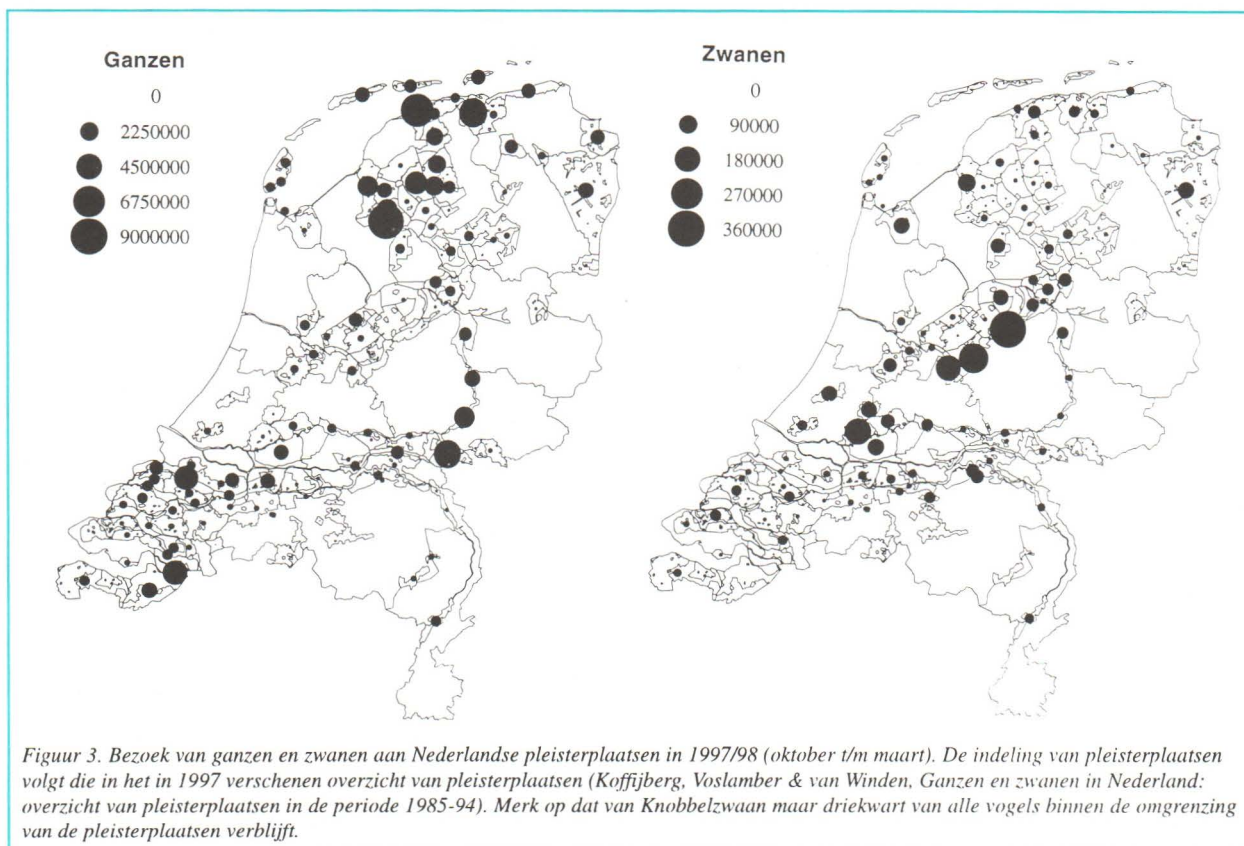
Figuur 2. Novembertellingen van Kolganzen in Nederland vanaf 1991. Weergegeven zijn de getelde aantallen (linkeras, staafjes) en het percentage ten opzichte van het uiteindelijke seizoensmaximum (rechteras, doorgetrokken lijn).

in voorgaande jaren (zo'n 80.000 Grauwe Ganzen). Van de winterpopulatie bevonden zich ruim 30.000 vogels in en rond het Verdrongen Land van Saefinghe in Zeeland.

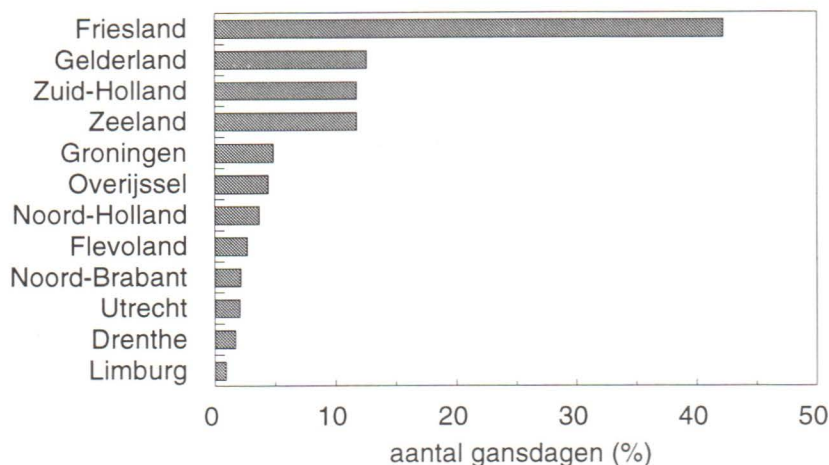
Nog vroegere aankomst dan in 1996
In de bespreking van het vorige seizoen (SOVON-Nieuws 11 (2): 5-6) werd melding gemaakt van vroeg arriverende ganzen. Deze ontwikkeling zette in 1997/98 door. In oktober werden zelfs tweemaal zoveel ganzen en zwanen geteld als in 1996 (figuur 1). Grauwe Gans, Brandgans, Rotgans en vooral Kolgans arriveerden al

vroeg in grote aantallen. Bij de laatste soort lijkt sprake van een trendmatige ontwikkeling. Kijken we naar de aantallen in november, dan blijkt in de afgelopen twee jaren het aantal meer dan verdubbeld (figuur 2), ook als we het uiteindelijke seizoensmaximum erbij in beschouwing nemen. Tot 1996 bedroeg het resultaat van de novembertelling zo'n 25% van het seizoensmaximum, daarna 65%. In dit beeld passen ook de uitzonderlijk grote aantallen die al in oktober 1997 werden geteld (17.000). Deze ontwikkelingen wijzen op tamelijk grootschalige veranderingen in de najaarstrek van Kolganzen. Steeds weer duiken er geluiden op over een sterk toegenomen jachtdruk in het oostelijk deel van Duitsland, waar sinds de *Wende* de ganzen in het najaar tegenwoordig blootstaan aan een hoge jachtdruk en dus veel worden verstoord. Anderzijds is het ook mogelijk dat voedselomstandigheden in Duitsland of oostelijk daarvan zijn veranderd, maar informatie daarover ontbreekt vooralsnog.

Na de grote aantallen in oktober/november, vertoonde het aantalsverloop over de rest van de winter veel overeenkomsten met eerdere seizoenen. Het maximum van alle soorten samen viel zoals gebruikelijk in januari, maar lag met 936.000 vogels iets beneden de maxima in de voorgaande twee

Figuur 3. Bezoek van ganzen en zwanen aan Nederlandse pleisterplaatsen in 1997/98 (oktober t/m maart). De indeling van pleisterplaatsen volgt die in het in 1997 verschenen overzicht van pleisterplaatsen (Koffijberg, Voslamber & van Winden, Ganzen en zwanen in Nederland: overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94). Merk op dat van Knobbelzwaan maar driekwart van alle vogels binnen de omgrenzing van de pleisterplaatsen verblijft.

Figuur 4. Verdeling van ganzenbezoek (in gansdagen, % van totaal over Nederland) over de provincies in 1997/98.

seizoenen (figuur 1). Ten opzichte van de laatste twee zachte winters waren de maandelijkse aantallen wel iets gegroeid. Dit uit zich ook in een toename van het totale ganzen- en zwanenbezoek aan ons land, uitgedrukt in gansen zwaandagen. Voor niet-ingewijden: het aantal gans/zwaandagen is het maandelijks getelde aantal van een soort vermenigvuldigd met het aantal dagen van die maand. Een telling met 1000 Brandganzen in december bijvoorbeeld levert dus 31.000 (1000x31) 'brandgansdagen' op. Door alle maanden en soorten van oktober t/m maart (de periode dat alle gebieden maandelijks worden geteld) vervolgens te sommeren, krijgen we een maat voor het totale bezoek van alle soorten samen over het hele seizoen. Deze bewerking laat zien dat, ondanks de lagere maxima, het totale aantal gans- en zwaandagen voor 1997/98 zelfs nog iets hoger uitvalt dan in de twee voorgaande strenge winters (resp. 118, 117 en 122 miljoen gans- en zwaandagen). Dit geeft eens te meer aan dat seizoensmaxima slechts een momentopname zijn en dat lagere maxima niet automatisch betekenen dat ook het bezoek over een heel seizoen lager uitvalt.

Bezetting pleisterplaatsen

De benadering van gans- en zwaandagen kunnen we ook gebruiken om het bezoek aan de afzonderlijke pleisterplaatsen te demonstreren. Figuur 3 geeft het resultaat van deze bewerking. Met daarbij de vermelding dat niet is gecorrigeerd voor de oppervlakte van de pleisterplaatsen. Die werkwijze zou een maat zijn voor de 'begrazingsdruk' (gans- en zwaandagen per hectare), maar brengt wel de complicatie met zich mee dat kleine en grote pleisterplaatsen moeilijk

vergelijkbaar zijn zonder in te gaan op de verschillen in begrazingsintensiteit binnen de pleisterplaats zelf; iets wat zich uitstrekt buiten het kader van deze bijdrage.

Friesland favoriet

Uit de ganzenkaart (figuur 3) blijkt duidelijk het belang van de provincie Friesland (vgl. ook figuur 4). Van alle op de pleisterplaatsen doorgebrachte gansdagen nam Friesland 42% voor zijn rekening (incl. de Waddeneilanden). Vooral het Gaaster- en Lemsterland, Noord-Friesland buitendijks en de omgeving van het Lauwersmeer springen eruit (resp. 8,7 en 7,2 en 5,6 miljoen gansdagen). Dit zijn gebieden waar in een groot deel van het seizoen van veel soorten grote aantallen verblijven. In de rest van het land vallen vooral de Gelderse Poort (5,2 miljoen), Haringvliet (4,1 miljoen) en Verdrongen Land van Saeftinghe (4,2 miljoen) op. Andere gerenommeerde ganzenbieden als bijvoorbeeld de Dollard en Oostvaardersplassen liggen daar nog een factor 3 onder. In dit soort gebieden komen weliswaar

veel ganzen voor, maar duurt het bezoek relatief kort (alleen tijdens de voorjaars- en/of najaarstrek). Kijken we op de schaal van provincies dan blijkt pas hoeveel ganzen in Friesland voorkomen (figuur 4).

Andere ganzenprovincies bij uitstek, zoals Gelderland, Zuid-Holland en Zeeland volgen pas op ruime afstand.

Zwanenpleisterplaatsen

Voor de zwanen ligt het beeld geheel anders. Hier zijn het vooral de Randmeren en aangrenzende polders waar grote aantallen verblijven (25% van alle op de pleisterplaatsen doorgebrachte zwaandagen). Het gebied waar er het meeste uitspringt is het Veluwemeer en de aangrenzende polders tussen Elburg en Harderwijk (360.000 zwaandagen, 12% van het totaal). Het gaat daarbij vooral om Knobbelswaan en Kleine Zwaan (de Wilde Zwaan doet eigenlijk in het hele verhaal niet echt mee vanwege de kleine aantallen). Naast de Randmeren valt de concentratie rond de Krimpenerwaard op (188.000 zwaandagen). Dit gebied is één van de beste gebieden in Nederland voor Knobbelswanen. Overigens moeten we hierbij vermelden dat de Knobbelswaan indertijd buiten beschouwing is gelaten bij het in kaart brengen van de pleisterplaatsen (omdat ze erg verspreid voorkomen). In tegenstelling tot de andere soorten, waar meer dan 90% van de aantallen binnen de omgrenzingen van de 117 pleisterplaatsen wordt geteld, zit maar driekwart van de Knobbelswanen binnen de pleisterplaatsen. Vooral in de veenweidegebieden van Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland komen grote aantallen Knobbelswanen voor die niet binnen een pleisterplaats vallen.

Kees Koffijberg

Wilde Zwanen (H. Feenstra)